

การประเมินมาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรี่ในพื้นที่เขตสุขภาพที่ 11 ปี 2561

กชรดา ศิริผล ส.ม.สาธารณสุขศาสตร์
กรรณิกา สุวรรณมา วท.ม.สาธารณสุขศาสตร์
สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 11 จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

บทนำ: บุหรี่ เป็นปัญหาทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ประเทศไทยมีผู้เสียชีวิตเพราะบุหรี่ถึงปีละ 42,000 ราย วันละ 115 คน ชั่วโมงละ 4.7 คน ส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพ ร่างกาย ก่อให้เกิดโรคต่างๆมากมาย เช่น NCDs มะเร็ง และสุขภาพช่องปาก ด้านจิตใจ ก่อให้เกิดโรคปัญหาซึมเศร้า และสุขภาพจิต ด้านครอบครัว และคนที่ไม่สูบบุหรี่

วัตถุประสงค์: เพื่อประเมินการดำเนินงานตามมาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรี่ 7 มาตรการ ในพื้นที่เขตสุขภาพที่ 11 ปี 2561

วัสดุและวิธีการศึกษา: โดยคัดเลือกสถานศึกษาที่ในเขตสุขภาพที่ 11 จำนวน 7 แห่ง เก็บข้อมูลโดยใช้แบบประเมินมาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรี่สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ กรมควบคุมโรค และการสัมภาษณ์วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา: พบว่า สถานศึกษาผ่านเกณฑ์มาตรการที่ 1- 4 ทั้ง 7 แห่ง แต่ในมาตรการที่ 5 ผ่านเกณฑ์ 4 แห่ง มาตรการที่ 6 ผ่านเกณฑ์ 3 แห่ง มาตรการที่ 7 ผ่านเกณฑ์ 4 แห่ง

สรุป: สรุปได้ว่าสถานศึกษาไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จใน มาตรการที่ 5, 6 และ 7 ซึ่งเป็นมาตรการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องนอกสถานศึกษา ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานเกิดความประสบความสำเร็จ มาตรการที่ 5 ต้องให้เด็กนักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาปลอดบุหรี่ มาตรการที่ 6 และมาตรการที่ 7 ทุกภาคส่วนจะต้องให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมกับสถานศึกษา โดยกระบวนการทำงานแบบทีมเครือข่ายสร้างความร่วมมือ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนตลอดจนชุมชน

คำสำคัญ: มาตรการ สถานศึกษาปลอดบุหรี่ เขตสุขภาพที่ 11

The Evaluation of Measure Smoke Free School Measure in Regional Health Area 11, 2018

Kochrada Siriphon, M.P.H., Kannika Suwanna, M.SC.

The Office of Prevention and Control Region 11, Nakhon Si Thammarat

Abstract

Background: Smoking is a problem at the national and international level, with 42,000 deaths per year, 115 people per day, and 4.7 people per hour, which adversely affects physical health, causing many diseases such as NCDs, causing depression and mental health problems. Family and non-smokers.

Objective: The purpose of this study was to evaluate the school's performance in health region 11 that be able to comply with Smoke Free School packages including 7 measures of activities.

Materials and Methods: The study was gathered from 7 schools in health region 11 with smoke free school evaluating form which was created by Bureau of Tobacco Control, Department of Disease Control and analyzed with descriptive statistic.

Results: The study indicated that 7 schools were able to achieve measure 1-4. However the measures 5-7 had some schools were able to achieve as 4, 3 and 4 schools respectively.

Conclusions: The result of evaluated smoke free school were not achieve measure 5, 6, 7. Therefore, in order to achieve, measure 5 have to encourage the student to participate in various activities related to non-smoking school. Measures 6 and 7, all sectors must cooperate in activities with the resourced school by working as closely as network team, using the process to analyze the cause of the problem, congregation, plan management and performing together that need to take deep consideration with the context of the area, target and community.

Keywords: measure, smoke free school, regional health 11

บทนำ

บุหรี่ เป็นปัญหาทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ประเทศไทยมีผู้เสียชีวิตเพราะบุหรี่ถึงปีละ 42,000 ราย วันละ 115 คน ชั่วโมงละ 4.7 คน ส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพ ร่างกาย ก่อให้เกิดโรคต่างๆ มากมาย เช่น NCDs มะเร็ง และสุขภาพช่องปาก ด้านจิตใจ ก่อให้เกิดโรคปัญหาซึมเศร้า และสุขภาพจิต ด้านครอบครัว และคนที่ไม่สูบบุหรี่ เมื่อพิจารณาอัตราการตายด้วยโรคที่เกี่ยวข้องกับการสูบบุหรี่ 3 โรคหลักได้แก่ โรคหัวใจและหลอดเลือด, โรคมะเร็งปอด และโรคถุงลมปอดอุดกั้น ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ทำให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ทำให้สูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ค่าใช้จ่ายของรัฐในปี พ.ศ. 2546 ในโรคถุงลมปอด (1)(2)(3) พองจากการสูบบุหรี่เท่ากับ 10,057 ล้านบาท

ข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ.2560 พบว่าประชากรไทยอายุ 15 ปีขึ้นไป บริโภคยาสูบ 10.7 ล้านคน (ร้อยละ 19.1) เมื่อพิจารณาการบริโภคยาสูบของประชากรไทยอายุ 15 ปีขึ้นไปในรอบ 30 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2534-2560) พบว่ามีแนวโน้มลดลงกล่าวคือ ประชากรไทยอายุ 15 ปีขึ้นไป บริโภคยาสูบในปี พ.ศ.2534 มีจำนวนผู้สูบ 12.26 ล้านคน (ร้อยละ 32) ลดลงเป็น 10.7 ล้านคน (ร้อยละ 19.1) ในปี พ.ศ.2560 ส่วนสถานการณ์การบริโภคยาสูบในเขตพื้นที่สุขภาพที่ 11 ภาคใต้ตอนบนพบว่า มีผู้บริโภคนยาสูบจำนวน 956,641 ราย คิดเป็นอัตราการบริโภคยาสูบร้อยละ 25.10 ซึ่งสูงกว่าอัตราการบริโภคยาสูบของประเทศ ที่มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 19.1 และสูงกว่าค่าเป้าหมายของประเทศที่กำหนดไว้ไม่เกินร้อยละ 17.5 ในปี พ.ศ. 2557 มีแนวโน้มอัตราการบริโภคยาสูบเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากทุกช่วงการสำรวจ 3 รอบ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2550, 2554 และพ.ศ.2557 คิดเป็นร้อยละ 25.24, 26.05 และร้อยละ 29.10 ตามลำดับ ทั้งนี้ ในส่วนสถานการณ์การบริโภคยาสูบในกลุ่มเยาวชนอายุ 15-18 ปี มีอัตราการบริโภคยาสูบคิดเป็นร้อยละ 14.1 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ

(ร้อยละ 9.7) และค่าเป้าหมายระดับ ประเทศ (ไม่เกินร้อยละ 9)⁽⁴⁾

ประเทศไทยได้ดำเนินการเพื่อลดอัตราการสูบบุหรี่ตามแนวทางยุทธศาสตร์การควบคุมยาสูบชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2559-2562 ซึ่งมีอยู่ 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างเสริมความเข้มแข็ง และพัฒนาขีดความสามารถในการควบคุมยาสูบของประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ 2 ป้องกันมิให้เกิดผู้เสพยาสูบรายใหม่และเฝ้าระวังธุรกิจยาสูบที่มุ่งเป้าไปยังเด็ก เยาวชน และนักสูบหน้าใหม่ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ช่วยผู้เสพให้เลิกใช้ยาสูบ ยุทธศาสตร์ที่ 4 ควบคุมและเปิดเผยส่วนประกอบผลิตภัณฑ์ยาสูบ ยุทธศาสตร์ที่ 5 ทำสิ่งแวดล้อมให้ปลอดควันบุหรี่ ยุทธศาสตร์ที่ 6 ภาษีและปราบปรามเพื่อควบคุมยาสูบ โดยบทบาทกระทรวงสาธารณสุขจะดำเนินการใน 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) สร้างเสริมความเข้มแข็งและพัฒนาขีดความสามารถในการควบคุมยาสูบของประเทศ (2) ป้องกันมิให้เกิดผู้เสพยาสูบรายใหม่และเฝ้าระวังธุรกิจยาสูบที่มุ่งเป้าไปยังเด็ก เยาวชน และนักสูบหน้าใหม่ (3) ช่วยผู้เสพให้เลิกใช้ยาสูบ (5) ทำสิ่งแวดล้อมให้ปลอดควันบุหรี่⁽⁵⁾

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข เป็นหน่วยงานหลักที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการดำเนินงานควบคุมยาสูบ ภายใต้แผนงานมาตรการที่สำคัญ ในการป้องกันมิให้เกิดผู้เสพยาสูบรายใหม่ ผ่านมาตรการการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่ กรมควบคุมโรค สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมูลนิธิธรรมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานปลอดบุหรี่ในสถานศึกษา ในปี 2556 เป็นต้นมาโดยกำหนดมาตรการที่สำคัญในการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่ 7 มาตรการ ได้แก่ มาตรการที่ 1 การกำหนดนโยบาย “สถานศึกษาปลอดบุหรี่” มาตรการที่ 2 การบริหารจัดการในสถานศึกษาปลอดบุหรี่ มาตรการที่ 3 การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อสถานศึกษาปลอดบุหรี่

มาตรการที่ 4 การสอดแทรกเรื่องบุหรืในการเรียน การสอนและกิจกรรมนอกหลักสูตร มาตรการที่ 5 การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการขับเคลื่อน สถานศึกษาปลอดบุหรื มาตรการที่ 6 การดูแล ช่วยเหลือนักเรียนไม่ให้สูบ มาตรการที่ 7 การมี กิจกรรมร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชน⁽⁶⁾⁽⁷⁾ โดยผลการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดบุหรืในเขต สุขภาพที่ 11 ซึ่งมีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่ ดำเนินการได้ครบ ในส่วนของจังหวัด นครศรีธรรมราช จังหวัดกระบี่ จังหวัดพังงา จังหวัดระนอง และจังหวัดภูเก็ต และในระดับ ประถมศึกษาที่มีการดำเนินงานสถานศึกษาปลอด บุหรืมากกว่าร้อยละ 50⁽⁸⁾ ในเขตสำนักงาน ประถมศึกษาชุมพร เขต 1, สำนักงาน ประถมศึกษาชุมพร เขต 2, สำนักงาน ประถมศึกษาพังงา, สำนักงานประถมศึกษาภูเก็ต, สำนักงานประถมศึกษาานครศรีธรรมราช เขต 4, สำนักงานประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1

จากการดำเนินงานดังกล่าวยังไม่มี การประเมินผล 7 มาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรื สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 11 จังหวัด นครศรีธรรมราช ในฐานะเป็นหน่วยงานที่มี บทบาทหน้าที่ในการติดตามประเมินผลการ ดำเนินงานดังกล่าวเพื่อค้นหาสถานศึกษาต้นแบบ ตลอดจนปัญหา อุปสรรคต่างๆที่อาจเกิดขึ้นจาก การนำมาตรการดังกล่าวไปดำเนินการใน สถานศึกษา ดังนั้นเพื่อให้ได้รับทราบความสำเร็จ การดำเนินงาน รวมทั้ง ปัญหาอุปสรรค และ ข้อเสนอแนะที่จะนำมาปรับปรุงมาตรการให้มีความเหมาะสมสามารถดำเนินการต่อไปได้ตาม เป้าหมาย จึงได้ดำเนินการศึกษาผลการประเมิน 7 มาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรื ในพื้นที่เขต สุขภาพที่ 11

วัตถุประสงค์

เพื่อ ประเมินการดำเนินงานตาม มาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรื ในพื้นที่เขต สุขภาพที่ 11 ปี 2561

วัตถุประสงค์และวิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา โดยเป็นการ ประเมินมาตรการการดำเนินงานสถานศึกษา ปลอดบุหรื ในสถานศึกษาที่อยู่ในเขตสุขภาพที่ 11 ปี2561 จำนวน 7 แห่ง ที่ผ่านการประเมินคัดเลือก จากระดับจังหวัดแต่ละจังหวัด และทางระดับเขต ไปประเมินอีกครั้งซึ่งประกอบด้วยสถานศึกษาใน ระดับมัธยมศึกษา และระดับประถมศึกษา ในพื้นที่ 4 จังหวัดได้แก่ ระนอง, ภูเก็ต, สุราษฎร์ธานีและ นครศรีธรรมราช โดยดำเนินการประเมินระหว่าง เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมิถุนายน 2561 ส่วน เครื่องมือที่ใช้ในการ ศึกษาเป็นแบบประเมิน มาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรื ตามแบบของ สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ กรมควบคุมโรค ซึ่ง ประกอบด้วย 7 มาตรการ 23 ตัวชี้วัด ดังมี รายละเอียดดังนี้

มาตรการที่ 1 การกำหนดนโยบาย “สถานศึกษา ปลอดบุหรื” ของสถานศึกษามี 3 ตัวชี้วัด

1.1 มีนโยบายสถานศึกษาเป็นเขตปลอด บุหรื เป็นลายลักษณ์อักษร และลงนามโดย ผู้บริหาร

1.2 มีหลักฐานการประกาศนโยบายเป็น ลายลักษณ์อักษร รวมทั้งมีหลักฐานการเผยแพร่ นโยบายสู่นักเรียน/นักศึกษา ครู อาจารย์ บุคลากร ทางการศึกษา ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งใน และนอกสถานศึกษา โดยมีการระบุงการห้ามสูบ บุหรืในสถานศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด และมี มาตรการลงโทษผู้ฝ่าฝืน

1.3 มีหลักฐานการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ นโยบายผ่านช่องทางอื่นใดที่เกี่ยวข้อง อาทิ Line group, web site/Facebook ของสถานศึกษา

มาตรการที่ 2 การบริหารจัดการในสถานศึกษา ปลอดบุหรืมี 3 ตัวชี้วัด

2.1 มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานสถานศึกษา ปลอดบุหรื และกำหนดบทบาทหน้าที่ในการ ขับเคลื่อนให้สถานศึกษาปลอดบุหรือย่างเป็น รูปธรรม

2.2 มีการสำรวจข้อมูลการสูบบุหรี่ของครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา นักเรียน/นักศึกษาในสถานศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการฯ อาทิ จำนวนผู้สูบบุหรี่ การพบเห็นการละเมิดการสูบบุหรี่ และ/หรือข้อมูลความต้องการเลิกบุหรี่ของครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา

2.3 มีผลการประเมินตนเองในการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่และผลการติดตามผลการดำเนินงาน โดยคณะทำงานของสถานศึกษา

มาตรการที่ 3 การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อ “สถานศึกษาปลอดบุหรี่” มี 5 ตัวชี้วัด

3.1 มีการแสดงเครื่องหมายเขตปลอดบุหรี่ตามกฎหมาย บริเวณประตูทางเข้า-ออกสถานศึกษา ทุกช่องทาง

3.2 มีการแสดงเครื่องหมายเขตปลอดบุหรี่ตามกฎหมาย บริเวณทางเข้า-ออกอาคารและภายในอาคารสถานที่

3.3 ไม่มีอุปกรณ์/ สิ่งอำนวยความสะดวกในการสูบบุหรี่

3.4 มีการมอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบในการเฝ้าระวังไม่ให้เกิดการสูบบุหรี่ในบริเวณสถานศึกษา และมีการสรุปรายงานไปยังผู้บริหารเป็นรายเดือน/รายไตรมาส/รายเทอมการศึกษา

3.5 มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ไม่ให้เอื้อต่อการสูบบุหรี่ในสถานศึกษา

มาตรการที่ 4 การสอดแทรกเรื่องบุหรี่ในการเรียนการสอนและกิจกรรมนอกหลักสูตรมี 2 ตัวชี้วัด

4.1 มีแผนการสอนหรือแผนการจัดกิจกรรมที่สอดแทรก เรื่องโทษ พิษภัยและผลกระทบของบุหรี่ในรายวิชาและกิจกรรมต่างๆ ทั้งใน และนอกหลักสูตร

4.2 มีหลักฐานภาพการสอน/ภาพการประชาสัมพันธ์/ภาพกิจกรรม เรื่อง โทษ พิษภัย

และผลกระทบของบุหรี่ในรายวิชา และกิจกรรมต่างๆ ทั้งในและนอกหลักสูตร

มาตรการที่ 5 การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการขับเคลื่อนสถานศึกษาปลอดบุหรี่มี 4 ตัวชี้วัด

5.1 มีภาพ/ผลงานของนักเรียน/นักศึกษาในการเฝ้าระวัง ป้องกันเพื่อควบคุมยาสูบ ทั้งบริเวณในและนอกสถานศึกษา

5.2 มีภาพ/ผลงานของนักเรียน/นักศึกษาประชาสัมพันธ์ความรู้เพื่อสร้างกระแสการไม่สูบบุหรี่ในรูปแบบต่างๆ อาทิ การเดินรณรงค์ในชุมชนรอบสถานศึกษา เป็นต้น

5.3 มีภาพ/ผลงานของนักเรียน/นักศึกษาที่ผลิต/ออกแบบสื่อการเรียนรู้เรื่องโทษ พิษภัยผลกระทบจากการสูบบุหรี่ เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์ภายในสถานศึกษา เพื่อการปกป้องตนเองจากการสูบบุหรี่และการไม่เป็นนักสูบหน้าใหม่

5.4 มีภาพ/ผลงานของนักเรียน/นักศึกษา ร่วมรณรงค์บ้านและชุมชนปลอดบุหรี่ และชักชวนให้คนในบ้านเลิกบุหรี่

มาตรการ 6 การดูแลช่วยเหลือนักเรียนไม่ให้สูบบุหรี่มี 3 ตัวชี้วัด

6.1 มีภาพ/กระบวนการ/ขั้นตอน ป้องกันคัดกรอง และติดตามนักเรียน/นักศึกษาในกลุ่มเสี่ยง เพื่อป้องกันการเริ่มสูบบุหรี่ของนักเรียน/นักศึกษา

6.2 มีภาพ/กระบวนการ/ขั้นตอน การดูแลช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสูบบุหรี่ของนักเรียน/นักศึกษาที่สูบบุหรี่ให้เลิกสูบบุหรี่ รวมทั้งมีผลการติดตามผลการเลิกสูบบุหรี่ของนักเรียน/นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง

6.3 มีภาพ/กระบวนการ/ขั้นตอน การส่งต่อนักเรียน/นักศึกษาที่สูบบุหรี่เข้าสู่ระบบบริการ บุหรี่ตามความเหมาะสม และมีผลการติดตามผลการเลิกสูบบุหรี่ของนักเรียน/นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง และมีผลการติดตามการเลิกสูบบุหรี่ของนักเรียน/นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง

มาตรการ 7 การมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชนมี 3 ตัวชี้วัด

7.1 มีภาพ/สรุปผลงาน กิจกรรมสร้างความตระหนักเรื่องโทษ พิษภัย และผลกระทบของบุหรี่ร่วมกับชุมชน

7.2 มีภาพ/สรุปผลงาน การชี้แจงและขอความร่วมมือร้านค้าในชุมชน ไม่ให้จำหน่ายบุหรี่ให้แก่เยาวชน ตามที่กฎหมายกำหนด

7.3 มีภาพ/สรุปผลงาน การผลักดันให้ผู้นำชุมชนกำหนดนโยบาย สนับสนุนการดำเนินงานชุมชนปลอดบุหรี่

ผลการศึกษา

จากการประเมินมาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรี่ จำนวน 7 แห่ง ใน 4 จังหวัด พบว่าการประเมิน

มาตรการที่ 1 การกำหนดนโยบาย “สถานศึกษาปลอดบุหรี่” ของสถานศึกษาโดยสถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์ มีจำนวน 7 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 100 มีการจัดประกาศนโยบาย ลงนามโดยผู้บริหาร แจ้งประกาศให้รับทราบตามช่องทางต่างๆ

มาตรการที่ 2 การบริหารจัดการในสถานศึกษาปลอดบุหรี่ พบว่า สถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์ มีจำนวน 7 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 100 ได้มีการจัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่ และกำหนดบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนงาน

มาตรการที่ 3 การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อสถานศึกษาปลอดบุหรี่ พบว่า สถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์ มีจำนวน 7 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 100 โดยมีการแสดงเครื่องหมายเขตปลอดบุหรี่ตามกฎหมาย ปรับปรุงสภาพแวดล้อม ไม่ให้เอื้อต่อการสูบบุหรี่ในสถานศึกษา

มาตรการที่ 4 การสอดแทรกเรื่องบุหรี่ในการเรียนการสอนและกิจกรรมนอกหลักสูตร พบว่าสถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์ประเมิน มีจำนวน 7 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 100 โดยมีการจัดทำแผนการสอนหรือแผนการจัดกิจกรรมที่สอดแทรก เรื่องโทษพิษภัย

มาตรการที่ 5 การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการขับเคลื่อนสถานศึกษาปลอดบุหรี่ พบว่าสถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์ประเมินภาพรวม มีจำนวน 4 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 57.14 โดยการมีส่วนร่วมที่ยังไม่สามารถดำเนินการได้ครอบคลุมในส่วนที่นักเรียนมีส่วนร่วมรณรงค์กับชุมชน และการเชิญชวนคนในบ้านให้เลิกสูบบุหรี่ได้

มาตรการที่ 6 การดูแลช่วยเหลือนักเรียนไม่ให้สูบบุหรี่ พบว่า สถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์ประเมินภาพรวม 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 42.86 โดยการดูแลช่วยเหลือนักเรียนไม่ให้สูบบุหรี่ยังไม่สามารถดำเนินการได้ครอบคลุมในส่วนของ การให้คำปรึกษาเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การสูบบุหรี่ การส่งต่อสู่ระบบบริการตามความเหมาะสม รวมถึงการติดตามผลการเลิกสูบบุหรี่ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

มาตรการที่ 7 การมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชน พบว่า สถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์ประเมินภาพรวม 4 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 57.14 โดยยังไม่สามารถดำเนินการได้ครอบคลุมในส่วนของ การชี้แจงและขอความร่วมมือร้านค้าในชุมชนไม่ให้จำหน่ายบุหรี่ให้แก่เยาวชนตามกฎหมายกำหนด และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการร่วมกันกำหนดและสนับสนุนนโยบายการดำเนินงานในส่วนของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งในขณะที่สถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์มาตรการนี้ นั้นได้มีการดำเนินงานการประสานงานกันระหว่างเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชน มีการจัดทำ MOU สร้างความร่วมมือ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง

ตารางที่ 1 แสดงผลสำเร็จของการดำเนินงานตามมาตรการสถานศึกษาปลอดบุหรี่ ปี 2561

มาตรการ	เกณฑ์ประเมิน	ผลการดำเนินงาน			
		มี (แห่ง)	ร้อยละ	ไม่มี (แห่ง)	ร้อยละ
มาตรการที่ 1 การกำหนดนโยบาย "สถานศึกษาปลอด บุหรี่" ของสถานศึกษา	1.1 มีนโยบายสถานศึกษาเป็นเขตปลอดบุหรี่ เป็นลายลักษณ์อักษร อักษร และลงนามโดยผู้บริหาร	7	100	-	-
	1.2 มีหลักฐานการประกาศนโยบายเป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งมีหลักฐานการเผยแพร่นโยบายสู่นักเรียน/นักศึกษา ครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องทั้ง ในและนอกสถานศึกษา โดยมีภาระการทำสูบบุหรี่ใน สถานศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด และมีมาตรการลงโทษ ผู้ฝ่าฝืน	7	100	-	-
	1.3 มีหลักฐานการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นโยบายผ่าน ช่องทาง อื่นใดที่เกี่ยวข้อง อาทิ Line Group, Web Site/Facebook ของสถานศึกษา	7	100	-	-
มาตรการที่ 2 การบริหารจัดการใน สถานศึกษาปลอดบุหรี่	2.1 มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่ และ กำหนดบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนให้สถานศึกษาปลอด บุหรี่อย่างเป็นรูปธรรม	7	100	-	-
	2.2 มีการสำรวจข้อมูลการสูบบุหรี่ของครู อาจารย์ บุคลากร ทางการศึกษา นักเรียน/นักศึกษาในสถานศึกษา เพื่อให้ข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการฯ อาทิ จำนวนผู้สูบบุหรี่ การพบ เห็นการละเมิดการสูบบุหรี่ และ/หรือข้อมูลความต้องการเลิก บุหรี่ของครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา	7	100	-	-
	2.3 มีผลการประเมินตนเองในการดำเนินงานสถานศึกษา ปลอดบุหรี่และผลการติดตามผลการดำเนินงาน โดย คณะทำงานของสถานศึกษา	7	100	-	-
มาตรการที่ 3 การจัด สภาพแวดล้อมเพื่อ" สถานศึกษาปลอดบุหรี่"	3.1 มีการแสดงเครื่องหมายเขตปลอดบุหรี่ตามกฎหมาย บริเวณประตูทางเข้า ออก-สถานศึกษา ทุกช่องทาง	7	100	-	-
	3.2 มีการแสดงเครื่องหมายเขตปลอดบุหรี่ตามกฎหมาย บริเวณทางเข้า-ออกอาคาร และภายในอาคารสถานที่	7	100	-	-
	3.3 ไม่มีอุปกรณ์/สิ่งอำนวยความสะดวกในการสูบบุหรี่	7	100	-	-
	3.4 มีการมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบในการเฝ้าระวังไม่ให้มีการ สูบบุหรี่ในบริเวณสถานศึกษา และมีการสุปรายงานไปยัง ผู้บริหารเป็นรายเดือน/รายไตรมาส/รายเทอมการศึกษา	7	100	-	-
	3.5 มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมไม่ให้อื้อต่อการสูบบุหรี่ใน สถานศึกษา	7	100	-	-

มาตรการ	เกณฑ์ประเมิน	ผลการดำเนินงาน			
		มี (แห่ง)	ร้อยละ	ไม่มี (แห่ง)	ร้อยละ
มาตรการที่ 4 การสอดแทรกเรื่องบุหรีในการเรียนการสอนและกิจกรรมนอกหลักสูตร	4.1 มีแผนการสอนหรือแผนการจัดกิจกรรมที่สอดแทรกเรื่องโทษ พิษภัยและผลกระทบของบุหรีในรายวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งใน และนอกหลักสูตร	7	100	-	-
	4.2 มีหลักฐานภาพการสอน/ภาพการประชาสัมพันธ์/ภาพกิจกรรม เรื่อง โทษ พิษภัย และผลกระทบของบุหรีในรายวิชา และกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในและนอกหลักสูตร	7	100	-	-
มาตรการที่ 5 การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการขับเคลื่อนสถานศึกษาปลอดบุหรี	5.1 มีภาพ/ผลงานของนักเรียน/นักศึกษา ในการเฝ้าระวังป้องกันเพื่อควบคุมยาสูบ ทั้งบริเวณในและนอกสถานศึกษา	7	100	-	-
	5.2 มีภาพ/ผลงานของนักเรียน/นักศึกษา ประชาสัมพันธ์ความรู้เพื่อสร้างกระแสการไม่สูบบุหรีในรูปแบบต่างๆ อาทิ การเดินรณรงค์ในชุมชนรอบสถานศึกษา เป็นต้น	7	100	-	-
	5.3 มีภาพ/ผลงานของนักเรียน/นักศึกษา ที่ผลิต/ออกแบบสื่อการเรียนรู้เรื่องโทษ พิษภัย ผลกระทบจากการสูบบุหรี เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์ภายในสถานศึกษา เพื่อการปกป้องตนเองจากการสูบบุหรีและการไม่เป็นนักสูบหน้าใหม่	7	100	-	-
	5.4 มีภาพ/ผลงานของนักเรียน/นักศึกษา ร่วมรณรงค์บ้านและชุมชนปลอดบุหรี และชักชวนให้คนในบ้านเลิกบุหรี	4	57.14	3	42.86
มาตรการที่ 6 การดูแลช่วยเหลือนักเรียนไม่ให้สูบบุหรี	6.1 มีภาพ/กระบวนการ/ขั้นตอน ป้องกัน คัดกรอง และติดตามนักเรียน/นักศึกษากลุ่มเสี่ยง เพื่อป้องกันการเริ่มสูบบุหรีของนักเรียน/นักศึกษา	7	100	-	-
	6.2 มีภาพ/กระบวนการ/ขั้นตอน การดูแลช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสูบบุหรีของนักเรียน/นักศึกษาที่สูบบุหรีให้เลิกบุหรี รวมทั้งมีผลการติดตามการเลิกบุหรีของนักเรียน/นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง	4	57.14	3	42.86
	6.3 มีภาพ/กระบวนการ/ขั้นตอน การส่งต่อนักเรียน/นักศึกษาที่สูบบุหรีเข้าสู่ระบบบริการบุหรีตามความเหมาะสม และมีผลการติดตามการเลิกสูบบุหรีของนักเรียน/นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง	3	42.86	4	57.14
มาตรการที่ 7 การมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชน	7.1 มีภาพ/สรุปผลงาน กิจกรรมสร้างความตระหนักเรื่องโทษ พิษภัย และผลกระทบของบุหรีร่วมกับชุมชน	7	100	-	-
	7.2 มีภาพ/สรุปผลงาน การชี้แจงและขอความร่วมมือร้านค้าในชุมชน ไม่ให้จำหน่ายบุหรีให้แก่เยาวชนตามที่กฎหมายกำหนด	7	100	-	-
	7.3 มีภาพ/สรุปผลงาน การผลักดันให้ผู้นำชุมชนกำหนดนโยบายสนับสนุนการดำเนินงานชุมชนปลอดบุหรี	4	57.14	3	42.86

วิจารณ์

จากผลการประเมินมาตรการการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่พบว่ามาตรการที่ยังดำเนินการไม่ได้ตามเป้าหมาย ได้แก่ มาตรการที่ 5, 6, 7 โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดการพัฒนา งานในมาตรการ ดังกล่าว ดังนี้

มาตรการที่ 5 การมีส่วนร่วมของนักเรียน ในการขับเคลื่อนสถานศึกษาปลอดบุหรี่ ควรมี การสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในทุก กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาปลอดบุหรี่ โดยอาจกำหนดให้มีสถานักเรียนเป็นแกนหลัก ร่วมกับครูในโรงเรียนในการจัดกิจกรรมต่างๆ การอบรมนักเรียนแกนนำ การให้ความรู้ถึงโทษพิษภัย ของบุหรี่และยาเสพติด การร่วมกันผลิตสื่อเชิง สร้างสรรค์ การร่วมรณรงค์กับชุมชน และมีส่วนร่วม ในการชักชวนให้คนในบ้านเลิกบุหรี่ ซึ่งมี ส่วน สำคัญมากที่อาจจะเป็แรงเสริมให้คนที่สูบบุหรี่ ในบ้าน สามารถเลิกได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้อง กับการศึกษาของ สุภาภรณ์ ปวดสุรินทร์ และคณะ⁽⁹⁾ ที่พบว่า โปรแกรมการป้องกันการสูบบุหรี่ใน นักเรียนมัธยมที่ใช้ฟรีซีด-โพรซีด โมเดล สามารถ เพิ่มเติมความรู้และทักษะปฏิเสธการสูบบุหรี่ของ วัยรุ่นได้

มาตรการที่ 6 การดูแลช่วยเหลือนักเรียน ไม่ให้สูบบุหรี่ ควรมีการดำเนินการสนับสนุนการ ดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจจะ ต้องสนับสนุนองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในการช่วยเหลือดูแลนักเรียน เพื่อเสริมสร้าง ศักยภาพเครือข่าย/ทีม ให้สามารถจัดการ ช่วยเหลือนักเรียนได้ รวมทั้งภาคีเครือข่าย ภายนอกที่มีบทบาทเกี่ยวข้องร่วมดำเนินการอย่าง เป็นระบบ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในพื้นที่ มีบทบาทรับการส่งต่อช่วยเหลือกลุ่มเสี่ยง ที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญชัย พิริยกิจกำจร, นิรชร ชูดีพัฒนา⁽¹⁰⁾ พบว่า แนว ทางการป้องกัน ลด ละ เลิกบุหรี่ในเยาวชน ต้อง อาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากกลุ่มบุคคลต่างๆเพื่อ ช่วยให้อายุที่ยังไม่สูบบุหรี่ ไม่ให้กลายเป็นบุคคลที่ สูบบุหรี่ในอนาคต ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่เป็น

ประชาชนทุกคน คนใกล้ชิด บิดา มารดา ครู โรงเรียน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

มาตรการที่ 7 การมีกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ควรมีการดำเนินการ ร่วมกันของภาคีเครือข่ายในการร่วมกันกำหนดและ สนับสนุนนโยบายการดำเนินงานในส่วนของชุมชน ให้เกิดความเข้มแข็ง โดยต้องอาศัยการดำเนินงาน ร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิด ร่วม วางแผน แก้ไข ร่วมจัดการไปด้วยกันเสมือนเป็น เจ้าของซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของจักรพันธ์ เพ็ชรภูมิ และปิยะรัตน์ นิรมพิทักษ์พงศ์⁽¹¹⁾ ที่พบว่า กลวิธีการดำเนินงานแบบผสมผสานร่วมกับการมี ส่วนร่วมของชุมชน มีประสิทธิผลและมีความยั่งยืน สูงสุดและผลการศึกษาของ วีระชาติ ชมพูหลง และ คณะ⁽¹²⁾ ได้เสนอผลการวิจัยว่าการพัฒนาความ ร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการ จัด การศึกษา โดยใช้การมีส่วนร่วมเป็นแนวทางในการ พัฒนา สามารถช่วยให้การจัดการศึกษาของ โรงเรียน โดยทุกฝ่ายให้ความตระหนักและเห็น ความสำคัญและให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการจัด การศึกษาทุกด้าน

สรุป

ผลการวิจัยนี้สรุปได้ดังนี้จากผลการวิจัย ประเมินมาตรการดำเนินงานสถานศึกษาปลอด บุหรี่ในพื้นที่เขตสุขภาพที่ 11 ปี 2561 จากการ คัดเลือกสถานศึกษาในเขตสุขภาพที่ 11 จำนวน 7 แห่ง ยังไม่สามารถดำเนินการได้ในมาตรการที่ 5 การมี ส่วนร่วมของนักเรียนในการขับเคลื่อนสถานศึกษา ปลอดบุหรี่, มาตรการที่ 6 การดูแลช่วยเหลือ นักเรียนไม่ให้สูบบุหรี่, มาตรการที่ 7 การมี กิจกรรมร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1. การดำเนินกิจกรรมในส่วนของนักเรียน ควรให้นักเรียนมีนักเรียนมีส่วนร่วมในทุก กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาปลอดบุหรี่

2. การดูแลช่วยเหลือนักเรียนไม่ให้สูบบุหรี่ ควรให้การสนับสนุนองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือดูแลนักเรียน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเครือข่าย/ทีม ให้สามารถจัดการช่วยเหลือนักเรียนได้ รวมทั้งภาคีเครือข่ายภายนอกที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง

3. การดำเนินงานในด้านกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ควรมีการดำเนินงานแบบผสมผสานกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาประเมินผลการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่ โดยใช้ทฤษฎีการ

ประเมินผลให้ครบทุกด้าน ได้แก่ บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต

2. ควรศึกษารูปแบบการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่ 7 มาตรการ โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่าย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 11 จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงาน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานควบคุมการบริโภคยาสูบ. บทสรุปผู้บริหารโครงการสำรวจผู้บริโภคยาสูบในผู้ใหญ่ระดับโลก ปี 2554. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2555.
2. ศรีัญญา เบญจกุล, มณฑา เก่งการพานิช,ธราดล เก่งการพานิช, ดุสิต สุจิรารัตน์. รายงานการพยากรณ์และภัยสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: ไนซ์ เอิร์ธ ดีไซน์; 2557.
3. มูลนิธิธรรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. ข้อมูลบุหรี่สุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่; 2555.
4. ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ. รายงานสถิติการบริโภคยาสูบของประเทศไทยพ.ศ. 2561. กรุงเทพมหานคร: เจริญดีมีนคังการพิมพ์; 2561.
5. สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ กรมควบคุมโรค. แผนยุทธศาสตร์การควบคุมยาสูบแห่งชาติ พ.ศ.2559-2562. นนทบุรี: ไนซ์เอิร์ธ ดีไซน์ จำกัด; 2559.
6. สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ. 7 มาตรการเพื่อสถานศึกษาปลอดบุหรี่. นนทบุรี: กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข; 2560.
7. มูลนิธิธรรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. คู่มือดำเนินงานโรงเรียนปลอดบุหรี่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ; 2558.
8. สำนักควบคุมการบริโภคยาสูบ. ขอแจ้งผลการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดบุหรี่และการขับเคลื่อนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง [อินเทอร์เนต].[สืบค้นเมื่อ 18 เม.ย. 2561]. แหล่งข้อมูล: <http://btc.ddc.moph.go.th/th/upload/nosmoke/v997.pdf>.

9. สุภาภรณ์ ปวนสุรินทร์, สุมาลี เลิศมัลลิกาพร, จิตตภรณ์ จิตรีเชื้อ. การพัฒนาโปรแกรมการป้องกันการสูบบุหรี่ในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้พีซีดี - โพรซีดี โมเดล.วารสารพยาบาล 2556;40(2):26-37.
10. บุญชัย พิริยกิจกำจร, นิรชร ชูดีพัฒนะ. แนวทางการป้องกัน และลด ละ เลิกบุหรี่ของเยาวชน จังหวัดสงขลา.วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้ 2561;5(1): 108-23.
11. จักรพันธ์ เพ็ชรภูมิ,ปิยะรัตน์ นิมพิทักษ์พงศ์. การทบทวนวรรณกรรมการจำกัดการเข้าถึงบุหรี่ของเยาวชน. วารสารสาธารณสุขศาสตร์ 2558;45(3):310-23.
12. วีรชาติ ชมพูหลง, สมชาย วงศ์เกษม,สมบัติ ฤทธิเดช. การพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนบ้านสนาม อำเภอกวาปีปทุม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 2554;5(3):9-15.